

СВІТОВІ ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ

У сучасному світі, коли освіта стала одним із важливих елементів соціальної інфраструктури у багатьох розвинених країнах світу, суттєво підвищилася роль вищої освіти у вирішенні цілого спектру проблем, без чого неможливе покращення життєдіяльності окремої людини і подальшого розвитку всього людства. Величезні зміни, які відбулись в економіці, політиці, соціальних відношеннях, науці і техніці на рубежі ХХ-ХХІ віків, змінили умови суспільного розвитку, і, тим самим, прискорили розвиток вищої школи, перед якою саме життя ставить тепер нові завдання. Саме тому відповідний аналіз актуальних проблем освіти неможливий без урахування цих змін.

Для сучасної системи вищої освіти сьогодні як ніколи важлива проблема якісної підготовки спеціалістів, так як у світі складається така ситуація, коли просто освіта нічого не вирішує. Для створення сучасної економіки і суспільних відносин взагалі, для розвитку соціальної і культурної сфер суспільства необхідна тільки якісна освіта – гарантія багатства і процвітання будь-якої країни.

Інноваційний характер підходів до вирішення цієї проблеми неухильно супроводжується появою цілого ряду ініціювань і нововведень, які у сукупності призводять до більш або менш глобальних змін у сфері освіти і трансформації її змісту та якості.

Твердження того, що науково-технічний прогрес є потужним інструментом економічного зросту – аксіома. Широке використання сучасних технологій змінює характер праці і місце людини у виробничому процесі, модифікує соціальну структуру сучасного суспільства, сферу діяльності і психологію людей. Народжується ера панування інформації, яка стає базовим, ключовим ресурсом.

Дійсно, сьогодні відбувається становлення «постіндустріального», «інформаційного» суспільства під впливом «індустрії знань», породжених сучасною науково-технічною революцією. Саме перехід до нового типу суспільства (цивілізації) дає можливість вирішити таке важливе соціальне завдання, як виживання людства. Це тягне за собою зміни його виробничої структури, що відбивається у таких ознаках: з'являється новий багаточисельний клас працівників сфери обслуговування, який включає у себе представників розумової праці; зростання доходів робітничого класу з ростом його кваліфікації, що є наслідком скорочення розриву між життєвим рівнем різних класів і прошарків.

Зміна виробничої структури неможлива без функціонування ефективної системи освіти і особливо системи вищої освіти, яка готує політичну, економічну та інтелектуальну еліту, необхідну державі для управління соціальними процесами.

У такому разі необхідно враховувати результати ключової проблеми

ринкових перетворень – інтелектуалізацію суспільної праці. Існує великий зарубіжний досвід перевтілення праці у міцну інтелектуальну основу науково-технічних та соціально-економічних перетворень. Достатньо звернутись до діяльності уряду і корпорацій США, які за останні 20-30 років застосували конкретні заходи (у вигляді спеціальних законів, державних програм), які націлені на розвиток інтелектуального потенціалу національної робочої сили, на заохочення фірм і корпорацій до «інвестування в людину». Ці заходи супроводжувались міцною фінансовою і організаційною підтримкою держави, розробкою і упровадженням сприятливої податкової політики та ін. [11, 78].

Узагальнюючи західний досвід у галузі інтелектуалізації суспільної праці, І. Бушмарін виділяє декілька головних напрямків, у розвитку кожного з яких роль освіти первинна:

- поступове звільнення народного господарства від некваліфікованих робітників;
- вирівнювання загальної освіти трудових ресурсів і підвищення його у середньому до рівня молодшого коледжу;
- утвердження у системі освіти і підготовки кадрів принципу індивідуального розвитку особистості;
- закріплення у народному господарстві концепції першочергової цінності людського потенціалу [11, 54].

Інтелектуальні професії стають масовими і втрачають ту винятковість, яка була притаманна їм раніше. У новітніх галузях виробництва спостерігається тенденція до зближення праці значної кількості робітників та інженерно-технічного персоналу. У промислово розвинених країнах постійно збільшується питома вага кваліфікованих робітників. Змінюється і зміст самого поняття кваліфікований робітник. У минулому під високою кваліфікацією розуміли перш за все доведені до високого ступеня досконалості вузькопрактичні навички ремісницького типу; вони накопичувались і передавались у спадок. Тепер розвиваються найновіші галузі виробництва, які не мають ніякого генетичного зв'язку з ремеслом. Природно, що залишається мало місця традиційному досвіду, який передавався з покоління у покоління. Тому на підприємствах з сучасним обладнанням висока кваліфікація робітника передбачає оволодіння значним колом загальнокультурних і професійно-технічних знань. У результаті розмиваються кордони між фізичною і розумовою працею. На сучасних підприємствах США та Західної Європи навіть стали відмовлятися від термінів робітник і службовець, а кожного учасника виробництва називають новим терміном – технологічно орієнтований співробітник. Такі робітники повинні мати елементарне уявлення про принципи технології такого виробництва, про електротехніку, про хімічні процеси тощо. Американський соціолог Р.Ф. Келлі називає цих висококваліфікованих працівників золотими комірцями [4, 31].

Приблизно те саме ми почули від поважного американського професора Джона Гербста, будучи присутніми на його лекціях 13 грудня

2005 року, присвячених проблемі критичного мислення. Він наголошував на тому, що сьогодні усталений спосіб навчання молоді уже нікого не задовольняє, що сучасному суспільству потрібні мислячі індивідуальності, а не маса сліпих виконавців.

Розвиток суспільства, бурхливий прогрес науки і промисловості часто роблять неефективними старі форми і методи підготовки, швидко застарівають знання педагогів, утворюється розрив між якістю одержуваних студентами знань і рівнем реальних суспільних потреб, у деяких випадках відстає розвиток матеріально-технічної бази освіти, недостатньо міцним і ефективним є зв'язок між освітою, наукою і виробництвом – цими найважливішими складовими науково-технічного прогресу.

У сучасному суспільстві відслідковується розрив між рівнем освіти, у якому мають потребу працівники, і тим, що фактично забезпечують заклади освіти. Тенденція до зниження якості освіти знаходиться у протиріччі з об'єктивно обумовленими вимогами до людини високотехнологічного суспільства – максимально високим рівнем загальноосвітньої підготовки і умінням бути гнучкими у застосуванні своїх знань і досвіду на практиці.

Досить цікавими є результати опитування керівників 2000 американських фірм і підприємств. Вони не є зразком, а лише прикладом, оскільки нам невідомо про такі дослідження у нашій країні. На питання, якими якостями повинен володіти той, хто вступає у сучасний світ праці, усі опитувані на перше місце поставили «високий рівень освіченості». Потім у порядку зменшення були такі: «уміння приймати самостійні рішення», «уміння працювати в групі», «комунікативність», «готовність до перенавчання», «готовність до набуття нових знань» [11, 375]. Такі опитування свідчать про те, що сьогодні саме їй не вистачає висококультурних, комунікабельних, маючих свою думку і вмючих рахуватися з чужою, представників людства у будь-якій країні світу.

Генеральний менеджер людських ресурсів компанії «PetroFinaSA» Малькольм Вебб (Бельгія) озвучує подібну думку і виділяє цілий ряд якостей, якими повинні володіти сучасні спеціалісти разом з академічними успіхами, а саме [9, 73]:

- мати добре сформовані навички усної і письмової комунікації;
- розуміти основи математики і природничих наук;
- володіти навичками роботи з інформаційними технологіями;
- критично мислити;
- відчувати потребу у безперервній освіті;
- уміти працювати у групах;
- бути творчими та ініціативними; самодисциплінованими, спроможними до постійної роботи, яка вимагає значних зусиль;
- одержувати задоволення від праці в умовах здорової конкуренції;
- демонструвати своє культурне сприйняття, у тому числі й на міжнародному рівні;
- бути орієнтованим на результат і не боятися приймати самостійні рішення.

У сучасному суспільстві питання підвищення освітнього рівня підготовки кадрів є тепер важливою складовою планів модернізації виробництва і створення нових технологій. Паралельно до цього виникає проблема підготовки педагогічних кадрів для здійснення революційних перетворень у свідомості, поведінці і діяльній характеристиках майбутніх громадян нового суспільства.

В останні десятиліття учені різних країн роблять спроби вдосконалити систему освіти і педагогічну зокрема. На межі ХХІ ст. США переконливо демонструє, що освіта і професійна підготовка відіграють вирішальну роль у якісних змінах у суспільстві.

У західній літературі з вищої педагогічної школи усе частіше звучить думка про те, що у сучасних умовах надзвичайно важливий **перехід вищої освіти від екстенсивного до інтенсивного розвитку**, до підвищення його ефективності. У зв'язку з цим дидактичні дослідження американських педагогів присвячені вивченню і застосуванню нових педагогічних технологій.

Ідея навчання через гурт веде свій початок з 70-тих років ХХ століття. З часом вона відобразилась у концепції «спільного навчання» («community education»). У сучасній американській педагогічній літературі цій концепції відповідають різні назви: «навчання у процесі участі» (learning through participation), «навчання у процесі діяльності» (learning through acting) [11, 54].

Сучасні концепції вищої освіти США – «соціального ре конструктивізму», «виховання для виживання», «виховання через гурт» направлені на соціальну адаптацію особистості. Представники «гуманістичної освіти» своїм основним напрямком діяльності мають отримати «самоактуалізуючу» особистість. Дослідження, проведені спеціалістами університету штату Західного Кентуккі показали, що серед цільових установок самоактуалізація особистості займає пріоритетне становище» [5, 41]. Відомий американський психолог А. Маслоу писав, що ...метою освіти, гуманістичною метою у кінці кінців є «самоактуалізація особистості» людини, її становлення істинно гуманною, її найвищий розвиток, якого може досягнути індивід [12, 10]. «Мета освіти полягає у тому, – пише Х. Гарднер, – щоб виховати гуманні, людські істоти; виховати думаючих, відчуваючих, живучих і діючих людей, які можуть любити, глибоко відчувати, розширювати своє внутрішнє «я» і продовжувати процес самоосвіти» [3, 123].

В американській дидактиці «гуманістичного» напрямку широко представлена група педагогів, прихильників концепції «людських стосунків», які визнають необхідність виховання міжособистісних стосунків як фактора, який сприяє розвитку особистості людини, його моральних та емоційних властивостей (Р. Мюллер, Д.У. та Р.Т. Джонсони). До речі, ці педагоги ставлять питання про дозоване використання комп'ютера у навчальному процесі і вимагають більше уваги приділяти міжособистісним стосункам у навчальній групі.

Педагог Філіп С. Шлехті у своїй книзі «Школа для XXI століття. Пріоритети реформування освіти» підкреслює, що потрібні педагоги, здатні навчити учня працювати з книгою, шукати і отримувати певну інформацію, одержувати знання від педагога, уміти спілкуватись у процесі навчання. Такими вони зможуть бути тоді, коли й самі навчатимуться за такою ж схемою [11, 89].

Таким чином, ми можемо визначити стратегічну направленість системи вищої освіти США у бік гуманізації, розвитку особистості через спілкування у процесі навчання. Звернемося до прогностичного аналізу американського економіста Лестера Туроу, який наголошує на тому, що постіндустріальному суспільству XXI століття просто необхідні самостійно мислячі люди, здатні до самореалізації і об'єктивно оцінюючі себе. «Технологія та ідеологія потрясають основи капіталізму XXI століття. Технологія робить кваліфікації і знання єдиними джерелами стійкої стратегічної переваги» [9, 51].

Проблема формування «ефективного учителя» стала усвідомлюватись у Великій Британії у 80-ті роки XX століття, коли процес екстенсивного розвитку освіти в основному закінчився, а перехід його на інтенсивний шлях став вимагати формування учителя нового типу, здатного забезпечити високу якість навчання і виховання в умовах масової школи.

Треба відзначити винятково складне становище сучасного учителя у країні, оскільки розширився контингент учнів, змінився їх соціальний склад, стало важче налагоджувати контакт з учнем тощо. Суспільство чекає від учителя не тільки надання міцних знань своїм вихованцям, а й вимагає від нього виконання різних функцій: вивчати індивідуальні особливості й умови життя учнів, піклуватись про їхнє здоров'я, підтримувати зв'язок з батьками і громадськістю (історично Британські педагоги приділяли велику увагу навчанню і, на відміну від «радянської» і «пострадянської» школи, не займались іншими проблемами). Такий стан речей вимагає від учителя постійного поповнення знань загальнокультурного і професійного характеру, усвідомленості важливості своїх дій і високої за них відповідальності.

Вивчення документів, які відображають інноваційні явища у системі Британської професійно-педагогічної освіти, дозволило встановити, що її інноваційний розвиток головним чином пов'язаний з модифікацією структури педагогічної освіти, модернізацією змісту освіти майбутніх учителів, розробкою нових форм і методів навчання, пошукам ефективних форм організації педагогічної практики.

Стосовно модифікації структури освіти треба сказати, що підготовка учителів з 80-тих років XX ст. почала здійснюватись у коледжах і університетах, тобто було здійснено перехід до вищої освіти як єдиного типу. Учителів британських початкових шкіл і молодших класів середніх шкіл готують 3-4 річні навчальні заклади – коледжі вищої освіти (colleges of higher education) з дипломом бакалавра (BE-Bachelor of Education), магістра (ME-Magister of Education) і дипломом про професійну придатність [7].

Важливе значення у розвитку системи професійно-педагогічної освіти

у Британії має розробка нових форм і методів навчання, які дозволяють формувати у майбутніх учителів здатність до незалежного і критичного мислення, практичному застосуванню одержаних знань і досвіду навчально-дослідницької діяльності, рольового та імітаційного моделювання, творчого пошуку. З цим напрямом пов'язаний новий підхід до навчання як організації навчально-пошукової, дослідницької діяльності; навчально-ігрової, моделюючої діяльності; активного обміну думками, творчої дискусії.

Ми згодні з думкою британського дослідника інновацій у педагогічній освіті С. Скона (S.Schon) про те, що «розмірковування у дії», або «знання взаємодії», «професійний артистизм» сприяє формуванню «педагогічної рефлексії» («reflective practice») майбутніх учителів [6, 56].

Разом з тим необхідно відзначити, що особлива увага приділяється розвитку комунікативних умінь майбутніх британських учителів. Цьому присвячуються спеціальні заняття: семінари, дискусії, робота у тренінгових групах тощо.

Аналіз педагогічної і дидактичної літератури дав нам змогу дослідити, що у Великій Британії у 80-ті роки ХХ ст. уже проводились заняття «у формі тренінгових людських стосунків» Р. Керкхафа [1, 315] з педагогіки і фахових методик.

Прибічники неогуманістичної освіти вбачають підготовку майбутніх учителів через «свободу навчання». Ведучий теоретик феноменологічної освіти К. Паттерсон стверджує, що «значення знання полягає у студенті, а не у змісті навчальної дисципліни» і студент «відкриває для себе це значення, а вже потім співвідносить його із змістом» [8, 94]. Педагоги і психологи неогуманістичної орієнтації у підготовці майбутніх педагогів спирались на погляди А. Маслоу, одного з лідерів світової психології, який закликав до створення таких умов для навчання студентів, за яких відбувалося б їх самопізнання, усвідомлення важливості своєї майбутньої професійно-педагогічної діяльності. Головне завдання викладача – залучити студента до процесу пошуку. Педагоги-неогуманісти пропагують пізнання. Педагогічний процес будується ними за принципом діалогу або полілогу і багатий на імпровізацію. Результат такого навчання визначається у рівних стосунках між викладачем і студентом у праві кожного пізнавати світ без обмежень. Неогуманістична парадигма формує стосунки по типу «суб'єкт – суб'єкт». У процесі організації такого навчання змінюються особистісні стосунки з етичної точки зору.

Вивчення сучасних реалій британської вищої педагогічної освіти дозволяє стверджувати, що орієнтиром у підготовці майбутнього учителя виступає формування інтелектуального, морального, творчого спеціаліста, який здатен творчо програмувати навчання і поведінку учнів в організованому ним педагогічному процесі.

Розробка нових шляхів підвищення якості підготовки учителів сьогодні актуальна і в Росії. Так Ф. Янушевич відзначає, що педагогіка у своєму традиційному вигляді поступово зникає, і їй на заміну приходять сучасні педагогічні технології.

Ідея застосування «педагогічних технологій» оволодіває педагогічною думкою російських педагогів. Починаючи з 70-тих років ХХ ст. це поняття трансформувалось від уроку із застосуванням технічних засобів навчання до системної організації навчального процесу, яка забезпечує змістову і контролюючу функції навчання. Проблему застосування педагогічних технологій розробляли у різний час В.С. Безрукова, В.І. Гінецинський, З.Д. Жуковська, Б.В. Карпов, М.Б. Кларін, Н.Ф. Тализіна, В.К. Тарасов, Н.Є. Щуркова, Д.В. Чернилевський та ін.

Педагогіка ХХІ століття у Росії передбачає, що саме *інтерес* буде рушійною силою освітнього процесу у країні [12]. Навчання передбачено організовувати таким чином, щоб відбувалося міжособистісне спілкування, у процесі якого відбувається «поєднання особистісного досвіду людини з соціальним досвідом, відображеним і закріпленим у наукових поняттях, які поступово розширюються всередині себе, конкретизуються, збагачуються змістом» [12, 15].

Конструювання навчального процесу у сучасній педагогічній літературі розглядається з двох боків: «навчання через інформацію і навчання через діяльність», – вказує Д.В. Чернилевський [12]. У роботі А.О. Вербицького [10] дається визначення контекстного навчання як концептуальної основи інтеграції різних видів діяльності студентів (навчальної, наукової, практичної). Ним виявлені форми організації діяльності студентів у контекстному навчанні: навчальна діяльність академічного типу – квазіпрофесійна діяльність – навчально-професійна діяльність. Особливу роль у контекстному навчанні відіграють активні форми й методи навчання або технології активного навчання, які спираються не тільки на процеси сприймання, пам'яті, уваги, а передусім на творче, продуктивне мислення, поведінку, спілкування [12, 27].

Сьогодні в усьому світі широко застосовуються технології активного навчання, так як у них істотно змінюється і роль того, хто навчає (замість ролі інформатора роль менеджера), і роль тих, хто навчається (інформація не мета, а засіб для засвоєння дій і операцій професійної діяльності).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bergan G.R. School psychology in contemporary Society. – Columbus e.a., Merrill: A Bell and Howell, 1985. – P. 317.
2. Cros F. Quels enseignants en 2020? // Futuribles. – 2001. – № 267. – P. 45-52.
3. Gardner H. Un'educazione per il futuro // Nuova autologia. – 2002. – V. 137. – № 2223. – P. 41-49.
4. Gulot D., Minni C. A gui profile la formation continue // Problumes u comonigues. – 2002. – № 2759. – 29-32.
5. Hodson P., Thomas H. Quality assurance in higher education. Fit for new millennium or simply year 2000 compliant? // Higer educanion. – 2003. – V. 45. – № 2. – P. 375-387.
6. Lambert D., Totterdell M.S. Training tomorrow's teachers today // Magister. – 1995. – № 5. – P. 56.

7. Lawton D. The University of London B Ed Degree: A Case Study. – In: Higher Education in Europe. UNESCO, CEPES, 1982. – Vol. 7. – № 2. – P. 9-15.
8. Patterson C.H. Humanistic education. – N.J.: Englewood Cliffs, 1973. – P. 94.
9. Vaniscotte F. Teacher Education end the Europe of Tomorrow // Buchberger F. ATEE Guide to Institutions of Teacher Education in Europe. – Brussels: ATEE, 1992. – Pp. XIII-XX.
10. Вербицкий А. Активные методы обучения в высшей школе: контекстный подход. – М., 1989. – 127 с.
11. Коренькова О.В. Пути повышения качества подготовки специалистов в высшей школе США. Дисс. канд. пед. наук. Волгоград. – 2001. – 176 с.
12. Маслоу А. Дальние пределы человеческой психики / Пер. с англ. – С.-Пб., 1997. – 430 с.
13. Чернилевский Д.В. Дидактические технологии в высшей школе: Учеб. пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ – ДАНА, 2002. – 437 с.